

Recensies

Paul-Henri Bourrelier, *La Revue blanche. Une génération dans l'engagement, 1890-1905*. Parijs : Fayard, 2007. ISBN 9782213630649, 1199 pp. € 45

·> MAAIKE KOFFEMAN

Wie wel eens langs de kraampjes van de Parijse bouquinistes komt, kent ze vast: de affiches van Henri de Toulouse-Lautrec die zijn gepromoveerd tot ansichtkaarten, onderzetteren en koffiemokken. Onder deze iconen van de fin-de-siècle cultuur bevindt zich, naast Aristide Bruant en de Moulin Rouge, ook een tijdschrift: *La Revue blanche*. Dit blad, dat bestond van 1889 tot 1903, is de belichaming van 'la belle époque des revues': de periode voorafgaand aan de Eerste Wereldoorlog waarin kleine tijdschriften fungeerden als podium voor artistiek debat en experiment. Bijzonder aan *La Revue blanche* was de nauwe samenwerking tussen literatoren en beeldend kunstenaars, die zijn weerslag had op de vormgeving van het tijdschrift.

La Revue blanche begon als een typische 'petite revue', opgericht door een stel Franse en Belgische studenten die

zich interesseerden voor symbolistische poëzie. Het blad was gevestigd in Luik en verscheen onregelmatig. In 1891 verhuisde het tijdschrift naar Parijs en ging de organisatie serieuzere vormen aannemen. Vanaf dat moment vormden de rijke Pools-Joodse gebroeders Natanson de kernredactie. De inbreng van elk van hen is essentieel geweest voor het succes en het profiel van het tijdschrift. De oudste, Alexandre, had veel geld en een luxe appartement dat als ontmoetingsplaats fungeerde. Thadée begaf zich in artistieke kringen en was bovendien getrouwd met de legendarische Misia, de muze van de een groep schilders die kunstkritieken en vooral illustraties leverden aan het blad. Louis-Alfred had dankzij zijn huwelijk met een actrice connecties in de theaterwe-

reld en steunde vernieuwende initiatieven als het Théâtre de l'Oeuvre. In de loop van zijn korte maar rijke geschiedenis bouwde het tijdschrift zijn aandachtsgebieden en activiteiten steeds verder uit. Niet alleen verschenen er rubrieken over uiteenlopende zaken als muziek, sport en politiek, maar er kwamen ook humoristische supplementen, een politiek geëngageerd weekblad (*Le Cri de Paris*) en een eigen uitgeverij. Het blad participeerde volop in het maatschappelijke debat door bijvoorbeeld de Armeense genocide te veroordelen en collectief stelling te nemen tegen de onrechtmatige veroordeling van de Joodse kapitein Dreyfus. Het tijdschrift was duidelijk links georiënteerd (de latere socialistische president Léon Blum was een actief medewerker) en had via secretaris Félix Fénéon connecties met anarchistische kringen.

In 1903 hield *La Revue blanche* plotseling op te bestaan. De ziekte van Alexandre Natanson schijnt daarvoor de belangrijkste reden te zijn geweest. Aan het succes en de artistieke uitstraling van het blad lag het zeker niet: het had zo'n 10.000 abonnees, wat voor een artistiek-literair tijdschrift een hele prestatie mag heten. Ook de uitgeverij floreerde dankzij een aantal bestsellers.

Dat wil overigens niet zeggen dat de gebroeders Natanson bewust de massamarkt probeerden te veroveren; daarvoor was hun project te sterk verankerd in de symbolistische traditie.

De hierboven geschetste geschiedenis was in grote lijnen reeds bekend en gedocumenteerd, onder andere in A.B. Jackson's *La Revue blanche, origine influence, bibliographie* uit 1960. Via correspondenties en dagboeken kon men een kijkje nemen in de keuken van deze fascinerende onderneming. Toch was er nog een heel terrein te ontginnen, zoals blijkt uit de monumentale studie van Paul-Henri Bourrelier, die vorig jaar verscheen, gelijktijdig met een expositie over *La Revue blanche*. Bourrelier is getrouwd met een kleindochter van Alexandre Natanson en heeft inzage gehad in de archieven van de oprichters. In zijn indrukwekkende boek, dat meer het karakter heeft van een naslagwerk dan van een synthese, brengt hij de geschiedenis van *La Revue blanche* en de context waarin het blad functioneerde gedetailleerd in kaart. Bourrelier gaat daarin heel ver: alvorens de gebroeders Natanson te introduceren, wijdt hij een hoofdstuk aan de geschiedenis van de Joodse gemeenschap in Polen en de Parijse

diaspora. Op dezelfde wijze plaatst hij alle belangrijke hoofdrolspelers in hun context. Dat maakt het boek tot een waardevol document voor iedereen die zich bezighoudt met de cultuur van de Belle Époque.

Anders dan men zou verwachten heeft Bourrelier geen letterkundige achtergrond. Hij is mijnbouwin- genieur van beroep en de invloed van zijn bèta-achtergrond is in het boek duidelijk zichtbaar. Bour- relier onderscheidt drie periodes in de geschiedenis van het tijdschrift en maakt daarbinnen een themati- sche ordening rond uitleenlopende onderwerpen als het occultisme, de rol van Marcel Proust of de crisis van het romangenre. Hij legt daarbij een grote voorliefde voor cijfers, schema's en tabellen aan de dag. Nu is er veel te zeggen voor een kwantitatieve aanpak bij het in kaart brengen van een groot en diffuus object als een tijdschrift. De tabellen geven de lezer in één oogopslag een indruk van de globale inhoud van het blad, de taakverdeling tussen de redacteurs, hun spreiding over de verschillende generaties en de dwarsverbanden met andere Franse tijdschriften.

Het boek van Bourrelier is exemplarisch voor de interessante mogelijkheden die tijdschriftonder-

zoek de literatuurhistoricus biedt. Via citaten en afbeeldingen toont hij de rijkdom van het literaire leven rond 1900 en brengt hij de lezer in contact met vergeten auteurs en critici, die destijds een vooraan- staande rol speelden in het artistieke debat. Félix Fénéon is zo'n boeiende figuur, die een spilfunctie vervulde in de literaire en politieke avant- garde, maar vergat een eigen oeuvre op te bouwen en daardoor buiten de canon bleef. Het register en het uitgebreide notenapparaat van Bourrelier's boek zijn van onschat- bare waarde voor wie informatie zoekt over minder bekende auteurs en tijdschriften.

Het hoofdstuk over 'Le circuit de Gide' is buitengewoon interessant omdat het toont hoe verschillende tijdschriftondernemingen met elkaar verweven zijn. Het vertelt hoe de latere Nobelprijswinnaar André Gide *La Revue blanche* als springplank gebruikte om zich een plaats te verwerven in het literaire veld. Als debutant begaf Gide zich rond 1891 in symbolistische kringen en pu- bliceerde hij bij kleine uitgeverijen. Naarmate zijn carrière vorderde, maakte hij zich los van het symbo- lisme en zijn benauwde 'cénacles'. Gide was toe aan een wat groter pu- blic, maar wilde niet geassocieerd

worden met de populaire tijdschriften en commerciële uitgeverijen. *La Revue blanche* bood de ideale mix van publieksbereik en artistiek prestige en de redacteurs boden graag ruimte aan de literaire experimenten van Gide, in wie zij een rijzende ster herkenden. Gide's debuut in *La Revue Blanche* betrof een voorpublicatie van *Paludes* (1895), een werk waarin hij afrekende met het symbolisme. In de daaropvolgende jaren verdeelde hij zijn kopij strategisch over *La Revue blanche* en andere tijdschriften. Toen hij in 1900 de rol van literair chroniqueur aangeboden kreeg, accepteerde hij die op voorwaarde dat hij zijn vrienden mocht meebrengen. Op deze manier slaagde het 'Gide-circuit' erin de *Revue blanche* te infiltreren en de literaire koers van het blad te beïnvloeden. Uit correspondenties blijkt echter dat ze zich in dit milieu nooit echt thuisvoelden; het wat frivole karakter en het linkse engagement van het blad verdroegen zich slecht met hun toewijding aan de 'pure' literatuur. Toch is deze episode van groot belang geweest voor Gide's positie in het literaire veld en de opgedane ervaring en contacten stimuleerden hem in 1908 een eigen tijdschrift op te richten. In *La Nouvelle Revue Française* leeft de literaire geest van *La Revue blanche* tot

op heden voort. Een ander deel van de erfenis van het veelzijdige blad wordt vertegenwoordigd door de artistiek-literaire avant-garde van rond de Eerste Wereldoorlog (de kringen rond Apollinaire). Het sociaal en maatschappelijk engagement van het blad werd voortgezet door bladen als de *Cahiers de la Quinzaine* en *L'Humanité*.

De grote verdienste van Bourrelie's boek is dat hij de geschiedenis van de mythische *Revue blanche* in al zijn facetten tot leven wekt binnen het grotere kader van het Franse tijdschriftenveld van de Belle Époque. Het toont overtuigend aan dat een dergelijk tijdschrift niet alleen een collectief project is, maar dat het ook een onderdeel is van een sociaal en intertekstueel netwerk. Op basis van de vensters die hij opent naar bladen die zich rondom *La Revue blanche* bewogen, maar niet zo mediageniek waren dat ze de ansichtkaartstatus hebben bereikt, kan het Franse tijdschriftonderzoek weer jaren vooruit.

Weblink : www.revueblanche.com
(informatie over boek en expositie)